

İqlim təhdidi

Qlobal bəlaya qarşı dünya hələ də birləşmir

Şotlandiyanın Qlazqo şəhərində keçirilən COP-26 İqlim sammiti başa çatıb. Dünya liderləri bu dəfə də öz üzərlərinə atmosferə tullantılarla bağlı yüksək öhdəliklər götürməyiblər. Bunsuz isə alimlər artıq cari əsrdə bəşəriyyətə və planetimizə iqlim fəlakəti proqnozlaşdırırlar. Ekspertlərin fikrincə, sammitdə bir çox ümidverici bəyanatlar səslənərsə də, nə sözdə, nə də əməldə birlik alınmayıb.

Dünyanın praktiki olaraq bütün ölkələri 2015-ci ildə COP-21-də Paris Sazişi imzaladığı andan bəri ilk dəfə Böyük Britaniyadakı BMT konfransında işlərin necə getdiyini, habelə bəşəriyyətin qlobal istiləşmənin qarşısını almaq vəzifəsinin öhdəsindən gəlməyəcəyini yoxlamağa topaşaşmışdılar. Lakin hələ sammit ərəfəsində alimlər buna skeptik yanaşırdı.

Nəticədə bəziləri metan tullantılarını azaltmağı vəd etmiş, digərləri növbəti dəfə gələcəkdə meşələri qırılmayacağı öhdəliyi götürmüş, qalanları isə ümumiyyətlə, Qlazqoya gəlməmiş və yeni heç nə vəd etməmişlər.

Sammitin müəyyən uğurları

Payına planetdəki meşələrin 85 faizi düşən 110 ölkə müvafiq bəyannamə imzalamış və 2030-cu il üçün meşə örtüyünün azaldılması prosesini dayandıрмаq, sonradan isə onun bərpasına başlamaq öhdəliyi götürmüşdür. Bu vədə Çin, Rusiya və Braziliya da qoşulmuşdur. Sənəd həm də özündə maliyyə öhdəlikləri ehtiva edir. Son 10 il ərzində torpaqdan istifadə ilə bağlı destruktiv üsullara, əkin sahələrinin qorunması və bərpası, habelə kənd təsərrüfatında dayanıqlı üsullara keçməyə təxminən 40 dəfə çox vəsait sərf edilmişdir. Birgə kapitalı 8,7 trilyon dollar olan 30-dan çox maliyyə öhdəsinin imzalandığı öhdəlikdə həmçinin yaranmış vəziyyətin dəyişdirilməsi nəzərdə tutulub.

Qlazqo COP-26 İqlim sammitində qəbul olunmuş qətnaməyə əsasən 40-dan çox ölkə ən çirkli yanacaq mənbəyi olan kömür enerjisindən istifadə etməyəcəklərinə razılıq vermişlər. Bu, planetdə temperaturun yüksəlməsini 1,5 dərəcədən çox artmaması üçün vacibdir. Kömürdən istifadə edən əsas ölkələr, o cümlədən Kanada, Polşa, Ukrayna, Vyetnam və Çili tədricən bundan imtina edə-

cəklər, özü də daha iri iqtisadiyyatları bunu 2030-cu illərdə, daha kiçikləri isə 2040-cı illərdə həyata keçirəcəklər. Lakin kömürdən asılı olan dünyanın ən iri iqtisadiyyatlarının bəziləri, məsələn, Avstraliya, ABŞ, Çin və Hindistan saziş şərtlərini qəbul etməyib. Bundan əlavə, ekspertlər bildirirlər ki, kömür istehsalının dayandırılması üçün müəyyən olunmuş son tarixlər "çox gecdir".

Ümumilikdə müəyyən müddət ərzində 190 ölkə və təşkilat planetimizdə atmosferin ən iri çirkləndiricisi və qlobal istiləşmənin əsas amili olan kömürdən istifadə etməmək qərarına gəlib. Qətnaməyə imza atanlar həm beynəlxalq, həm də daxili bazarda kömürdən alınan elektrik enerjisi istehsalatına heç bir sərmayə qoymayacaqlarını vəd ediblər.

Yaşıl inqilab labüddür

BMT-nin Baş katibi bildirib ki, COP-26-da bəyan olunan təməllərlə Paris Sazişinin hədəflərinə çatmaq "çox çətin olacaqdır". Parisdə dünyanın praktiki olaraq bütün ölkələri planetdə temperaturun yüksəlməsini 2 dərəcə çərçivəsində, idealda isə 1,5 dərəcəyə də yol verməmək barədə razılıq əldə etmişdilər. Qlazqoda sammit zamanı BMT meteoroloqları xəbər veriblər ki, planet çox sürətlə istiləşir və cari 2021-ci il 170 illik müşahidələr tarixində 7 ən isti illərdən biri olacaqdır. Özü də 7 ilin hamısı 2014-cü ildən bəri qeydə alınmış, ümumilikdə isə son 22 il tarix boyu ən isti illər olmuşdur. Burada ancaq bir il istisna təşkil edir.

Alimlər və ekspertlər yekdil qənaətə gəlmişlər ki, yaşıl inqilab olmadan iqlimin dəyişməsi planetdə kütləvi miqrasiya və yoxsulluq təhlükəsi yaradır. Belə ki, kataklizmlər çoxalır, enerjiyə isə tələbat artır. Bütün dünyaya alimlərin bu qənaəti ilə razıdır ki, istiləşmə insan fəaliyyəti nəticəsində baş verir və ancaq insan onun qarşısını ala bilər. Hələlik Qlazqoda bu barədə razılıq əldə etmək mümkün olmayıb. İki günlük sammit başa çatıb. Konfrans və danışıqlar isə hələ on gündən çox davam edəcək.

Ekspertlər hesab edirlər ki, COVID-19 problemi və dünyanı bürümüş enerji böhranından əlavə, Qlazqo sammiti qlobal istiləşməyə qarşı ümumdünya yürüşü ilə bağlı iki səbəbdən uğursuzluğa düçar olub.

Birinci səbəb - etimadsızlıq

Əvvəla, zəngin ölkələr tullantıların azaldılması ilə bağlı itkilərin kompensasiyası üçün inkişafda olan iqtisadiyyatlara hər biri ildə 100 milyard dollar ayırmaq barədə üzərlərinə götürdükləri vədləri yerinə yetirməyiblər. Bundan narazı qalanlar indi daha çox vəsait tələb edirlər. Məsələn, Hindistan lideri Narendra Modi sammitdə 1 trilyon dollar barədə söhbət açıb. Bundan sonra Yaponiya 10 milyard dollar, Böyük Britaniya və İtaliya isə bundan da az vəsait ayırırlar.

Geridə qalan ölkələr zənginləri vaxtilə atmosferi zəhərləməkdə və bunun hesabına varlanmaqda ittiham edirlər. 150 il ərzində atmosferdə yığılmış karbon qazı indi istiləşmə yaradır, sənayeləşmə mərhələsini hazırda yaşayanlar isə buna görə hesab ödəməlidirlər.

"Bu danışıqların ən ciddi problemi inkişaf etmiş və inkişaf edən ölkələr arasında etimadın olmamasıdır", - deyərək BMT-nin Baş katibi Antoniu Quterreş bildirib.

İnkişaf edən dünyanın lideri, ÇXR sədri Si Cinpin ümumiyyətlə sammitə gəlməmişdir. Bundan əlavə, hazırda planetdə atmosfərə atılan tullantıların ən iri mənbəyi (tarixi olaraq atmosferin ən iri çirkləndiricisi ABŞ idi) Pekin öz üzərinə yüksəlmiş öhdəliklər götürməmişdir.

Uğursuzluğun ikinci səbəbi - ABŞ

İnkişafda olan dünya ilə konsensus alınmadığı halda Qərb liderliyi öz üzərinə götürməli idi. Lakin burada da məsələ nəticə alınmayıb. ABŞ Prezidenti Co Bayden lider rolunda iştirak etmək istəyib. O, Amerikanı Paris Sazişinə qayıtsa da, iki il ərzində cəmiyyəti və siyasətçiləri tullantıların azaldılması ilə bağlı konkret, yaxud yüksəlmiş öhdəliklər götürməyə inandırma bilməyib. Bundan əlavə, sammit ərəfəsində ABŞ ötən illə müqayisədə 20 faiz çox kömür yandırır. Bu artım 2014-cü ildən başlayıb və ABŞ-da istixana qazlarının tullantılarının 8 faizlik artımına səbəb olacaqdır. Məhz buna görə C.Bayden daha kasıb ölkələri ümumi iş üçün daha çox vəsait ayırmağa inandırma bilməyib. Ancaq demokratik düşərgədən olan mütəfiqlər ABŞ-ı qismən dəstəklə-

yıblər. Hindistan 2070-ci il üçün tullantıların sıfırlanmağı vəd edib, Braziliya isə metan tullantılarının və meşələrin qırılmasının azaldılması öhdəliyini götürüb.

Eyni zamanda Co Bayden Rusiya Prezidenti Vladimir Putinin sammitə gəlməməkdə və iqlimin dəyişməsi ilə bağlı susmaqda ittiham edib. Halbuki RF lideri sammit iştirakçılarında videomüraciət ünvanlayıb. Bundan əlavə, Amerika lideri Rusiyayı OPEC ölkələri ilə birgə neft hasilatı həcmələrinin artırılmasından imtina və neftin qiymətlərini artırmaqda suçlayıb.

Ev sahibi - Böyük Britaniya hökumətinin başçısı Boris Conson isə Vladimir Putinin və Si Cinpinin Qlazqoya iqlim sammitinə gəlməməsi qərarlarına hörmətlə yanaşdığını bildirib.

2015-ci ildə Paris Sazişini imzalayan 197 ölkə üzərlərinə götürdükleri öhdəliklərə yenidən baxmaq üçün 5 ildən bir görüşür. Növbəti görüş 2025-ci ilə planlaşdırılıb. Lakin BMT-nin Baş katibi Antoniu Quterreş bunu 5 ildən bir yox, hər il etmək barədə dünyanı inandırmaq ümidlərindən əl çəkmir.

Şotlandiyanın Qlazqo şəhərində keçirilən BMT-nin İqlim Dəyişmələri Üzrə Çərçivə Konvensiyası Tərəfləri Konfransının 26-cı sessiyasında (COP-26) Azərbaycan Respublikası iqlim dəyişmələrinə təsirlərin azaldılması və iqlim dəyişmələrinə uyğunlaşma üzrə beynəlxalq səyləri dəstəkləyərək "Meşə və Torpaqdan İstifadəyə dair Qlazqo Liderlər Bəyannaməsi", "Yaşıl Şəbəkə Təşəbbüsü - Bir Günəş, Bir Dünya, Bir Şəbəkə", "İqlim Dəyişmələrinə Uyğunlaşma və Dayanıqlıq üçün Ambisiyaların Artırılması", "Qlobal Okean Alyansı", "Qlazqo Nailiyyətləri", "100 faiz Sıfır Emissiyalı Avtomobillərə Keçidin Sürətləndirilməsi", "Beynəlxalq Miqyasda Ədalətli Keçid", "Kömrüden Təmiz Enerjiyə Qlobal Keçid" kimi bir sıra təşəbbüslərə qoşulub. Bundan əlavə, Azərbaycan qlobal səylərə öz töhfəsini vermək məqsədilə yeni hədəflə çıxış edərək 2050-ci ilə qədər əlavə könüllü öhdəlik kimi emissiyaların 40 faizədək azaldılmasını və işğaldan azad edilmiş ərazilərdə "netto sıfır emissiya" zonasının yaradılmasını bəyan edib. Eyni zamanda "ağıllı şəhər"/"ağıllı kənd" konsepsiyasının reallaşması və bu ərazilərdə "yaşıl enerji" zonasının yaradılması planları haqqında danışılib.

Ölkəmiz 1995-ci ildə BMT-nin İqlim Dəyişmələri Üzrə Çərçivə Konvensiyasını, 2000-ci ildə isə konvensiyanın Kioto protokolunu ratifikasiya etdikdən sonra qlobal iqlim dəyişmələrinin mənfi təsirlərinin yumşaldılması üzrə beynəlxalq səylərə qoşulub və 2016-cı ilin oktyabrında Paris Sazişini ratifikasiya edib. Azərbaycan Milli Səviyyədə Müəyyən Edilmiş Töhfələr sənədində baza ili (1990) ilə müqayisədə 2030-cu ilə istilik effekti yaradan qazların emissiyalarının səviyyəsində 35 faiz azalmanı hədəf kimi götürmüşdü, hazırda isə bu öhdəlik 40 faizə çatdırılıb. İstilik effekti yaradan qazların qlobal emissiyalarında ən çox payı olan 5 ölkə bunlardır: Çin (28 faiz), ABŞ (15 faiz), Hindistan (7 faiz), Rusiya (5 faiz), Yaponiya (4 faiz). Dünya üzrə ümumi emissiyalarda Azərbaycanın payı 0,15 faiz təşkil edir.

Rizvan CƏFƏROV,
"Azərbaycan"